

ÚVODNÍ LEKCE – ŘECKÁ ABECEDA A VÝSLOVNOST

Řecké písmo – alfabet – je nejstarší dosud používané písmo v Evropě: vzniklo okolo 9. století př. n. l. na základě abeced západosemitských. Z řecké abecedy pak vycházejí další v Evropě dnes používaná písma, latinka a cyrilice. Dnes alfabet slouží téměř výhradně pro zápis řečtiny (zapisuje se jí také koptština).

Dnešní řecká abeceda má stejně jako ta starořecká 24 znaků, počet hlásek fonémů je ovšem vyšší (celkem 29), protože některé hlásky (jako např. *b, d, u*) se zapisují spřežkami neboli digrafy (*μπ, ντ, ου*). Naproti tomu však v některých případech jeden grafém označuje dvě hlásky, jako např. *ψ* [ps].

Řecká abeceda, názvy písmen a výslovnost¹

Α α	άλφα	[a]
Β β	βήτα	[v]
Γ γ	γάμμα	[ɟ] před [e] nebo [i]; jinak [ɣ]
Δ δ	δέλτα	[ð]
Ε ε	έψιλον	[e]
Ζ ζ	ζήτα	[z]
Η η	ήτα	[i]
Θ θ	θήτα	[θ]
Ι ι	ιώτα	[i], [j]
Κ κ	κάππα	[c] před [e] a [i]; jinak [k]
Λ λ	λάμδα	[l]
Μ μ	μι	[m]
Ν ν	νι	[n]
Ξ ξ	ξι	[ks]
Ο ο	όμικρον	[o]
Π π	πι	[p]
Ρ ρ	ρο	[r]
Σ σ ς (koncové)	σίγμα	[s]
Τ τ	ταυ	[t]
Υ υ	ύψιλον	[i]
Φ φ	φι	[f]
Χ χ	χι	[ç] před [e] a [i]; jinak [x]
Ψ ψ	ψι	[ps]
Ω ω	ωμέγα	[o]

¹ Přepis dle mezinárodní soustavy IPA:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Mezin%C3%A1rodn%C3%AD_fonetick%C3%A1_abeceda.

Výslovnost spřežek

αι	[e]
ει	[i]
οι	[i]
αυ před neznělou souhláskou	[af]
αυ jinde	[av]
ευ před neznělou souhláskou	[ef]
ευ jinde	[ev]
ου	[u]
γγ před (vyslovovaným) e, i	[ŋʃ], [ʃ] nebo [ŋɟ]
γγ jinde	[ŋg], [g] n. [ŋɣ]
γκ na zač. slova před e, i	[ʃ]
γκ na zač. slova jinak	[g]
γκ uprostřed slova	jako γγ
γξ	[ŋgz]
γχ před e, i	[ŋç]
γχ jinde	[ŋx]
μπ na zač. slova	[b]
μπ jinde	[mb] nebo [b]
ντ na zač. slova	[d]
ντ jinde	[nd] nebo [d]

Řecké vokály a jejich zápis, přízvuk, interpunkce

Novořečtina má pět samohlásek, [i] se díky historickému pravopisu zapisuje pěti možnými způsoby, pro zápis [e] a [o] jsou způsoby dva:

a	α
e	ε, αι
i	ι, η, υ, οι, ει
o	ο, ω
u	ου

Samohlásková kvantita v nové řečtině teoreticky neexistuje – respektive nemá fonologickou povahu –, ale vokály pod přízvukem se prodlužují. Přízvuk je v nové řečtině důrazový, ovšem silnější než v češtině, je pohyblivý a klade se na jednu ze tří posledních slabik slova.

Zapisuje se čárkou nad samohláskou přízvuché slabiky (*Ελλάδα*), je-li vokál zapsán digrafem, čárka se klade nad druhý z grafémů označujících samohlásku (*μαθαίνω*). U velkých písmen se přízvuk zapisuje před grafém do úrovně jeho horního okraje (*Εδεσσα*), někdy (např. když je celé slovo psáno velkými písmeny) se nezapisuje vůbec. U jednoslabičných slov se přízvuk zpravidla nezapisuje vůbec (*ναι, μια*), výjimkou je několik párů homonym, u nichž se zaznačením přízvuku rozlišuje význam: (*που* = že, který x *πού* = kde, kam; *η* = člen určitý feminina x *ή* = nebo; *πως* = že x *πώς* = jak). Někdy se dvěma písmeny, které obvykle slouží jako digrafy (*αι, οι, ει*), zapisují dvě hlásky či dvojhláska [ai, oi, ei]. K rozlišení používáme diakritického znaménka trema (¨): *τρόλει, χαιδέω*. Pokud je v takovém slově přízvuk na první se samohláskové skupinky, není potřeba používat trema, k rozlišení postačí zápis přízvuku na první z grafémů: *τσάι, ρολόι*. Dodnes se kromě tohoto tzv. monotonického zápisu řečtiny můžete často setkat s tzv. polytonickým zápisem, v němž je užíváno několik různých diakritických znamének podobně jako ve staré řečtině (*Στήν πέτρα τῆς ὑπομονῆς κάθισες πρὸς τὸ βράδυ*).

Pro otazník užívá znaku ;

Ekvivalent českého středníku je •

Další interpunkční znaménka jsou stejná jako v češtině.

1. LEKCE

Osobní zájmena a časování slovesa být

1. εγώ	είμαι	εμείς	είμαστε
2. εσύ	είσαι	εσείς	είσαστε / είστε
3. αυτός αυτή αυτό	είναι	αυτοί αυτές αυτά	είναι

Osobní zájmena podobně jako v češtině nejsou povinnou součástí slovesné vazby – používají se tehdy, když chceme osobu zdůraznit.

Novořečtina nemá slovesný infinitiv, základním – slovníkovým – tvarem je 1. osoba singuláru.

Člen určitý

Řečtina má člen určitý a neurčitý, klademe jej před podstatné jméno.

Jednotné číslo určitého členu v nominativu a akuzativu:

1. ο	η	το
4. τον	τη(ν)	το

Koncové *ν* v akuzativu určitého členu feminina může odpadat, pokud následuje konstriktiva (úžínová souhláska, jako je např. *β, φ, θ, δ, σ, ζ, γ, χ...*) či sonora (*μ, ν, ρ, λ*).² Toto odpadání je ve výslovnosti velmi časté, není však povinné a v písmu se koncové *ν* často zachovává.

K jeho odpadávání dochází i u některých jiných slov, jako např. u záporoky *δε(ν)*.

V mluveném jazyce koncové *ν* běžně odpadá i v akuzativu mužského určitého členu. To se však doporučuje v psaném jazyce systematicky zachovávat, aby se předešlo záměně s neutrem. Před okluzivami a semiokluzivami (*π, τ, κ, μπ, μδ, γκ, τσ, τζ*) a vokály je koncové *ν* zachováno vždy ve výslovnosti i písmu.

Obecná pravidla pro užití členu určitého a neurčitého (ten viz lekce 8) jsou stejná jako v jiných jazycích disponujících členem: určitý člen používáme u konkrétních věcí a osob již dříve zmíněných nebo adresátovi známých. Specifikem řečtiny je povinné užití určitého členu u vlastních jmen.

Číslovky 1–10

0	μηδέν		
1	ένα	6	έξι
2	δύο	7	εφτά / επτά
3	τρία	8	οχτώ / οκτώ
4	τέσσερα	9	εννιά / εννέα
5	πέντε	10	δέκα

² K úvodu do fonetiky a fonetické terminologie viz např. *Průruční mluvnice češtiny*, Praha 1990, 21–58.

2. LEKCE

Časování sloves 1. konjugace

Novořečtina má (vyjma nepravidelných sloves, jako je *být*, viz lekce 1) dvě slovesné třídy (konjugace): do 1. konjugace patří slovesa, která mají v 1. osobě singuláru přízvuk na předposlední (tedy poslední kmenové) slabice a jejich kmen končí na souhlásku. 2. konjugace se dále dělí na dvě podskupiny: třídu 2A tvoří slovesa ukončená na *-ω/-άω*, třídu 2B slovesa s koncovkou *-ώ* (viz lekce 4 a 6).

Koncovky sloves 1. třídy

1.	-ω	-ουμε
2.	-εις	-ετε
3.	-ει	-ουν(ε)

Příklady sloves

1.	κάνω	διαβάζω	κάνουμε	διαβάζουμε
2.	κάνεις	διαβάζεις	κάνετε	διαβάζετε
3.	κάνει	διαβάζει	κάνουν(ε)	διαβάζουν(ε)

Indikativní zápornka je v řečtině *δεν*, klade se před určitý slovesný tvar a před konstriktivou může koncové *ν* odpadnout stejně jako v akuzativu členu určitého (viz lekce 1): *δεν κάνω*, *δεν(ν) διαβάζω*.

Přízvuk u sloves

Co se týká postavení přízvuku, zachovává novořečtina do velké míry pravidla řečtiny staré, ačkoliv se povaha řeckého přízvuku již ve středověku změnila z melodické na důrazovou. Přízvuk ve staré řečtině byl kladen na jednu z posledních tří dob (mór) slova, přičemž krátká slabika (obsahující krátkou samohlásku) se počítala za 1 móru, dlouhá (obsahující dlouhou samohlásku či diftong) za 2 móry. Druhá slabika od konce se však nezávisle na svojí délce počítala za 1 móru. Ač vokalická kvantita, jak bylo řečeno v úvodu, z řečtiny vymizela, novořecký přízvuk se převážně stále řídí těmito pravidly založenými na historické délce vokálů.

Vokály historicky dlouhé: η, ω, ου

Vokály historicky krátké: ε, ο

Hlásky α, ι, υ byly ve starořečtině někdy dlouhé, jindy krátké.

Povšimněte si chování přízvuku u tříslabičného slovesa *διαβάζω*: v souladu s právě vyloženými pravidly je buď na 3. či na 2. slabice od konce - to zároveň znamená, že vždy zůstává na poslední slabice slovesného kmene.

Číslovky 11–100

11	έντεκα	21	είκοσι ένα
12	δώδεκα	22	είκοσι δύο
13	δεκατρία	30	τριάντα
14	δεκατέσσερα	40	σαράντα
15	δεκαπέντε	50	πενήντα
16	δεκαέξι / δεκάξι	60	εξήντα
17	δεκαεφτά / δεκαεπτά	70	εβδομήντα
18	δεκαοχτώ / δεκαοκτώ	80	ογδόντα
19	δεκαεννιά / δεκαεννέα	90	ενενήντα
20	είκοσι	100	εκατό(ν)

Nominativ a akuzativ substantiv

Nejrozšířenější koncovky substantiv v nominativu jsou:

m.: -ος, -ας, -ης (ο δρόμος, ο Κώστας, ο καθηγητής)

f.: -α, -η (η θάλασσα, η Ευρώπη)

n.: -ο, -ι, -μα (το σχολείο, το σπίτι, το γράμμα)

V akuzativu maskulin odpadá koncové -ς, akuzativ feminin a neuter má tvar stejný jako nominativ (ale pozor na jiný tvar členu u feminin).

1.	ο δρόμος Κώστας καθηγητής	η θάλασσα Ευρώπη
4.	τον δρόμο Κώστα καθηγητή	τη(ν) θάλασσα Ευρώπη

1.	το σχολείο το γράμμα το σπίτι
4.	το σχολείο το γράμμα το σπίτι

Některá substantiva s maskuliní koncovkou -ος jsou feminina, velmi často jde o toponyma (η Αίγυπτος, drtivá většina jmen řeckých ostrovů: η Ρόδος, η Πάρος...), ale i obecná podstatná jména (η οδός - ulice)

Substantiva cizího původu (např. το Ιράκ, το Ισραήλ) bývají nesklonná, většinou středního rodu.

Πρόσθητες

Řecké předložky jsou typické svojí polysémičností, význam rozeznáme dle kontextu:

από = od, z

με = s, vyjádření instrumentálu

για = pro, o, do

σε = do, v, na, pro; vyjádření dativu

Všechny zmíněné předložky vlastní (tedy ty, jež nemohou zastávat roli jiného slovního druhu) se pojí s akuzativem. Předložka *σε* splývá se členem určitým v jedno slovo: *στον*, *στη(ν)*, *στο*.

Genitiv osobních zájmen

εγώ	μου	εμείς	μας
εσύ	σου	εσείς	σας
αυτός	του	αυτοί	τους
αυτή	της	αυτές	τους
αυτό	του	αυτά	τους

Povšimněte si, že genitiv zájmena 3. osoby v singuláru rozlišuje rod, v plurálu nikoliv. Genitiv osobních zájmen plní v řečtině nejčastěji úlohu zájmena přivlastňovacího (*můj, tvůj...*). Je to slovo bez vlastního slovního přízvuku a v této posesivní funkci se chová jako příklonka: klade se tedy za substantivum, k němuž patří, a vyslovuje se s ním v jednom přízvukovém celku: *το σπίτι μου = můj dům*. Připojuje-li se přivlastňovací zájmeno ke slovu s přízvukem na třetí slabice od konce, pak v rámci pravidla o umístění přízvuku nejdále na třetí slabiku od konce (srov. výše *Časování sloves 1. konjugace*) přibírá substantivum ještě druhý přízvuk na svou poslední slabiku: *το τηλέφωνό μου = můj telefon*.

3. LEKCE

Zájmeno *ποιος*

Tázací zájmeno *ποιος, ποια, ποιο* znamená *kteřý, která, které* nebo *kdo, co*. Nominativ a akuzativ:

1.	ποιος	ποια	ποιο	ποιοι	ποιες	ποια
4.	ποιο(ν)	ποια	ποιο	ποιοι	ποιες	ποια

Akuzativ osobních zájmen

εγώ	με	εμείς	μας
εσύ	σε	εσείς	σας
αυτός	τον	αυτοί	τους
αυτή	την	αυτές	τις
αυτό	το	αυτά	τα

Povšimněte si, že na rozdíl od genitivních tvarů (viz lekce 2) třetí osoba rozlišuje rod v singuláru i plurálu.

Tvary v tabulce jsou tzv. slabé tvary akuzativu osobních zájmen, (jeho důrazové, tzv. silné tvary viz lekce §§). Podobně jako genitivní tvary i slabé akuzativní tvary jsou slova bez vlastního přízvuku, tentokrát však fungují jako předklonky, kladou se tedy těsně před slovo, k němuž patří, a vyslovují se s ním v jednom přízvukovém celku: *Την λένε Μαρία*.

4. LEKCE

Slovesa 2. konjugace, skupina A

Zatímco kmen sloves 1. konjugace (viz lekce 2) uzavírá konsonant, do 2. konjugace patří slovesa, jejichž kmen končí na vokál. Stykem dvou vokálů na hranici kmene a přípony dochází v některých tvarech k tzv. stahování, ze dvou vokálů vzniká jeden. 2. konjugace se dále dělí na dvě skupiny podle kvality kmenového vokálu, skupina A má kmen zakončený na *-α-*, skupina B na *-ε-* (slovesa skupiny B patří většinou do stylově vyšší slovní zásoby, jejich časování viz lekce 6).

Osobní koncovky třídy 2A

1.	-άω/-ω	-άμε
2.	-άς	-άτε
3.	-άει/-ά	-άνε/ούν

Příklad časování

μιάω / μιλώ	μιλάμε
μιάς	μιλάτε
μιάει / μιλά	μιλάνε / μιλούν

Při stahování docházelo v historické době k přízvukovým změnám, proto se ze synchronního pohledu zdá, že pravidla pro kladení přízvuku, zmíněná v 2. lekci (*Časování sloves 1. konjugace*) nejsou dodržena.

Číslovky 100–1000

100	εκατό	600	εξακόσια
200	διακόσια	700	εφτακόσια
300	τριακόσια	800	οχτακόσια
400	τετρακόσια	1000	χίλια
500	πεντακόσια	1234	χίλια διακόσια τριάντα τέσσερα

6. LEKCE

Slovesa *jít* - *πάω*, *říkat* - *λέω*, *jíst* - *τρώω*, *slyšet* - *ακούω*

1.	πάω λέω τρώω ακούω	-ω	πάμε λέμε τρώμε ακούμε	-με
2.	πας λες τρως ακούς	-ς	πάτε λέτε τρώτε ακούτε	-τε
3.	πάει λέει τρώει ακούει	-ει	πάνε λένε τρώνε ακούνε	-ν(ε)

Sloveso *πάω* se časuje stejně jako slovesa konjugace 2B (viz lekce 4), ale tvoří pouze „delší“ varianty se zachovanou kmenovou hláskou *-α-*. Lze použít také zcela pravidelnou dlouhou verzi slovesa: *πηγαίνω*, *πηγαίνεις...*

Ostatní slovesa v tabulce se časují podobným způsobem, mají však každé jinou kmenovou samohlásku.

Slovesa 2. konjugace, skupina B

Slovesa konjugace 2B mají podobně jako slovesa konjugace 2A kmen zakončený na samohlásku, v tomto případě *-ε-*. Kmenové *-ε-* se v paradigmatu zcela ztrácí a přípona má pouze staženou variantu:

Osobní koncovky třídy 2B

1.	-ώ	-ούμε
2.	-είς	-είτε
3.	-εί	-ούν(ε)

Příklad časování

αργώ	αργούμε
αργείς	αργείτε
αργεί	αργούν / αργούνε

Třída 2B je v řecké slovní zásobě početně méně zastoupená než slovesa konjugací 1 a 2B, obecně jde o spíše archaický a málo progresivní deklinační typ, důsledkem čehož některá, především ta často používaná slovesa této skupiny kolísají mezi typem 2B a progresivnějším typem 2A, např. *οδηγώ*, *οδηγείς* má též hovorovou variantu *οδηγάω*, *οδηγάς*; *τηλεφωνώ*, *τηλεφωνείς* také *τηλεφωνάω*, *τηλεφωνάς*.

Určování času – hodiny

Časová určení se v řečtině většinou vyjadřují pomocí prostého akuzativu:

το καλοκαίρι	v létě
το πρωί	ráno
την Δευτέρα	v pondělí

Celé hodiny udáváme následujícím způsobem:

Είναι 9 (η ώρα). / Είναι 9 (ακριβώς). Je 9 (hodin). / Je (přesně) 9.

Od celé do půl přičítáme k předešlé hodině pomocí spojky *και = a*.

Είναι 9 και πέντε (λεπτά).	Je 9 a 5 minut.
Είναι 9 και τέταρτο.	Je čtvrt na 10.
Είναι 9 και μισή.	Je půl desáté.

Od půl do celé odečítáme od následující hodiny pomocí předložky *παρά = před*.

Είναι 10 παρά 20.	Je půl desáté a pět minut.
Είναι 10 παρά τέταρτο.	Je tři čtvrti na deset.
Είναι 10 παρά 5.	Je za pět minut 10.

Povšimněte si, že časový údaj začínáme celou hodinou, poté následuje předložka a poté počet minut, jež do celé hodiny chybí.

Při přesném udávání času (jízdni řády, udávání času ve sdělovacích prostředcích) lze používat čtyřiaadvacetihodinovou stupnici, po celé trvání hodiny přičítáme přesný počet minut k předešlé hodině:

Είναι 9 (και) 23.	Je 9:23.
Είναι 9 (και) 30.	Je 9:30.
Είναι 9 (και) 48.	Je 9.48.

V běžné komunikaci se používá častěji dvanáctihodinová stupnice; pokud hrozí nedorozumění, lze doplnit část dne.

11 παρά 10 το πρωί / το βράδυ	za deset minut jedenáct ráno / večer
2 και τέταρτο το μεσημέρι / την νύχτα	čtvrt na tři v poledne / v noci

Používají se také zkratky:

π.μ. (πριν το μεσημέρι)	dopoledne
μ.μ. (μετά το μεσημέρι)	odpoledne

Při udání času na otázku „v kolik hodin?“ používáme předložku *σε* ve spojení s akuzativem feminina (dle logiky *η ώρα = hodina* je femininum). Pouze hovoříme-li o čase „v jednu hodinu“, používáme člen v singuláru, jindy v plurálu (*στις*):

Στη μία παίρνω λεωφορείο.	V jednu jedu autobusem.
Στις πέντε κάνω βόλτα.	V pět jdu na procházku.

Řecké číslovky 2 a 5 a výše mají pouze jeden nesklonný tvar používaný pro všechny mluvnické rody. Číslovka 1 má zvláštní tvary pro všechny tři rody: *ένας, μία, ένα*. Číslovky 3 a 4 mají dva tvary: *τρεις, τέσσερις* společné pro rod ženský a mužský, *τρια, τέσσερα* pro rod střední (stejně tak při vyšších číslovkách 13, 24... *δεκατρείς, δεκατρία, είκοσι τέσσερις, είκοσι τέσσερα*). Při běžném počítání (jak jsme se učili v lekcích 1, 2 a 4), používáme tvary neutra, při udávání hodin vždy tvary feminina:

Είναι μία και είκοσι πέντε.

Je za pět minut půl druhé.

Είναι τρεις παρά τέταρτο.

Je tři čtvrti na tři.

Στις τέσσερις έχω μάθημα.

Ve čtyři mám hodinu.

Στη μία περιμένω το φαγητό.

V jednu čekám na jídlo

Povšimněte si tvaru *στις* – je to předložka *σε* ve spojení se členem feminina v akuzativu plurálu (viz 8. lekce). Pouze při udání „v jednu“ používáme *στη* – předložku a člen v akuzativu singuláru.

7. LEKCE

Ζájmeno πόσος

Ζájmeno πόσος, πόση, πόσο znamená *kolik*, skloňuje se podobně jako zájmeno ποιος (viz lekce 3):

1.	πόσος	πόση	πόσο	πόσοι	πόσες	πόσα
4.	πόσο(ν)	πόση	πόσο	πόσους	πόσες	πόσα

Πόσο κάνει το παγωτό;

Πόσον καιρό είσαι εδώ;

Πόση δουλειά έχεις;

Kolik stojí zmrzlina?

Jak dlouho jsi tady?

Kolik máš práce?

Číslovky 1 000–10 000

1 000	χίλια	6 000	έξι χιλιάδες
2 000	δύο χιλιάδες	7 000	εφτά χιλιάδες
3 000	τρεις χιλιάδες	8 000	οχτώ χιλιάδες
4 000	τέσσερις χιλιάδες	9 000	εννιά χιλιάδες
5 000	πέντε χιλιάδες	10 00	δέκα χιλιάδες

Pro udávání tisíců se používá substantivum η χιλιάδα = *tisícovka*, v pl. οι χιλιάδες.

Povšimněte si ženského tvaru číslovek τρεις a τέσσερις, který je ve shodě s rodem řídicího substantiva. Tvar χίλια je nominativem plurálu neutra, maskulinum je χίλιοι, femininum. χίλιες.

8. LEKCE

Neurčitý člen

Jako neurčitý člen fungují v řečtině tvary číslovky *jeden*:

1.	ένας	μια	ένα
4.	έναν	μια(ν)	ένα

Neurčitý člen se stejně jako určitý klade těsně před substantivum či adjektivum, k němuž patří. U akuzativu feminina může koncové *ν* dle známého pravidla (srov. lekce 1, kap. *Určitý člen*) odpadat před konstriktivou a sonorou.

Obecná pravidla pro užití členu určitého a neurčitého jsou stejná jako v jiných jazycích užívajících člen: člen neurčitý používáme u konkrétních osob a věcí, o nichž se zmiňujeme poprvé, určitý člen u již zmíněných nebo adresátovi známých.

Plurál substantiv – nominativ a akuzativ

Podoba členu určitého v nominativu a akuzativu singuláru a plurálu:

1. sg.	ο	η	το
4. sg.	τον	τη(ν)	το
1. pl.	οι	οι	τα
4. pl.	τους	τις	τα

Povšimněte si, že v nominativu plurálu má člen stejnou podobu pro maskulinum i femininum. Neurčitý člen se vyskytuje pouze v singuláru, v plurálu je místo něj člen nulový.

Skloňování maskulin

1. sg.	ο	δάσκαλος	πατέρας	χάρτης
4. sg.	τον	δάσκαλο	πατέρα	χάρτη
1. pl.	οι	δάσκαλοι	πατέρες	χάρτες
4. pl.	τους	δασκάλους	πατέρες	χάρτες

Povšimněte si v akuzativu plurálu u maskulin na *-ος* s přízvukem na 3. slabice od konce sestupu přízvuku na 2. slabiku.

Skloňování feminin

1. sg.	η	δουλειά	φίλη
4. sg.	τη(ν)	δουλειά	φίλη
1. pl.	οι	δουλειές	φίλες
4. pl.	τις	δουλειές	φίλες

Skloňování neuter

1. sg.	το	παγωτό	κουλούρι	μάθημα
4. sg.	το	παγωτό	κουλούρι	μάθημα
1. pl.	τα	παγωτά	κουλούρια	μαθήματα
4. pl.	τα	παγωτά	κουλούρια	μαθήματα

Povšimněte si posunu přízvuku v plurálu u neuter typu *μάθημα*, mají-li přízvuk na 3. slabice od konce.

Na rozdíl od sloves, kde je tendence klást přízvuk co nejdále od konce slova, pokud to dovolí přízvuková pravidla, u substantiv bývá přízvuk na jedné z posledních tří slabik slova a bývá zachován v celém deklinačním paradigmatu, pokud to neodporuje přízvukovým pravidlům. Z dosud probraných typů se tedy posouvá o jednu slabiku pouze u maskulin končících na *-ος* a neuter s koncovkou *-μα* a přízvukem na 3. slabice od konce.

Přehled koncovek dosud probraných substantiv s nominativu a akuzativu singuláru a plurálu:

1. sg.	-ος -ας -ης	-α -η	-ο -ι -μα
4. sg.	-ο -α -η	-α -η	-ο -ι -μα
1. pl.	-οι -εις	-εις	-α -ια -ματα
4. pl.	-ους -εις	-εις	-α -ια -ματα

Povšimněte si, že pro neutrum v obou číslech platí, že tvary nominativu a akuzativu jsou shodné.

9. LEKCE

Vyjadřování dativu

Během historického vývoje dativní tvary postupně z řečtiny vymizely a funkci dativu plní předložkové vazby s akuzativem nebo tvary genitivu.

Potřebujeme-li vyjádřit dativní funkci (tedy odpověď na otázku *komu, čemu*) u podstatného jména, užíváme většinou vazbu předložky *σε*:

Δίνω το βιβλίο στον Νίκο.

Dávám knihu Nikosovi.

Στέλνουμε κάρτες στις φίλες μας.

Posíláme pohledy kamarádkám.

Pro vyjádření dativní funkce při použití zájmena slouží genitiv osobního zájmena (tvary viz lekce 2), tentokrát však – na rozdíl od přivlastňovací funkce – v pozici předklonky:

Του δίνω το βιβλίο.

Dávám mu knihu.

Τους στέλνουμε κάρτες.

Posíláme jim pohledy.

Nominativ a akuzativ adjektiv

Nejrozšířenější typ adjektiv má následující koncovky:

m.: -ος

f.: -η/-α

n.: -ο

Koncovka feminina -α:

- tam, kde koncovce předchází [e] nebo [i] (výjimka: *βέβαιος*, -η, -ο)

- u některých slov cizího původu (*μοντέρνος*, -α, *-μοντέρνο*, *γκρίζος*, -α, -ο)

V ostatních případech mají feminina koncovku -η.

Skloňují se stejně jako podstatná jména se stejnou koncovkou (viz lekce 8). Přízvuč je vždy zachován tam, kde je v nominativu singuláru.

1. sg.	ακριβός	νέος	ακριβή	νέα	ακριβό	νέο
4. sg.	ακριβό	νέο	ακριβή	νέα	ακριβό	νέο
1. pl.	ακριβοί	νέοι	ακριβές	νέες	ακριβά	νέα
4. pl.	ακριβούς	νέους	ακριβές	νέες	ακριβά	νέα

Zájmena *αυτός* a *εκείνος*

Zájmena *αυτός*, *αυτή*, *αυτό* (*tento*) a *εκείνος*, *εκείνη*, *εκείνο* (*tamtén*) se skloňují stejně jako přídavná jména typu *ακριβός* (viz výše). Používají se vždy ve spojení s určitým členem:

Αυτή η τηλεόραση είναι παλιά.

Tato televize je stará.

Εκείνο το τηλέφωνο είναι άσχημο.

Tento telefon je ošklivý.

Deponentní slovesa 1. konjugace – pasivní tvary s aktivním významem

Pasivum se v řečtině tvoří nikoliv analyticky (opisně) jako v češtině, ale synteticky, tedy pomocí koncovek. V této lekci však ještě neprobíráme skutečné (sémantické) pasivum (to viz lekce §§). Naučíme se několik tzv. deponentních sloves, která mají sice formálně pasivní koncovky, ale jejich význam je aktivní (případně mediální či neutrální).

Pasivní slovesné koncovky:

1.	-ομαι	-όμαστε
2.	-εσαι	-όσαστε / -εστε
3.	-εται	-ονται

Příklad časování:

1.	έρχομαι	ερχόμαστε
2.	έρχεσαι	ερχόσαστε / έρχεστε
3.	έρχεται	έρχονται

Povšimněte si posunu přízvuku zcela ve shodě s přízvukovými pravidly pro slovesa (viz lekce 2, kap. *Časování sloves 1. konjugace*).

11. LEKCE

Genitiv substantiv

Maskulina

1. sg.	ο	δάσκαλος	πατέρας	φοιτητής
2. sg.	του	δασκάλου	πατέρα	φοιτητή
1. pl.	οι	δάσκαλοι	πατέρες	φοιτητές
2. pl.	των	δασκάλων	πατέρων	φοιτητών

Feminina

1. sg.	η	γυναίκα	αδερφή
2. sg.	της	γυναίκας	αδερφής
1. pl.	οι	γυναίκες	αδερφές
2. pl.	των	γυναικών	αδερφών

Neutra

1. sg.	το	παγωτό	κουλούρι	μάθημα
2. sg.	του	παγωτού	κουλουριού	μαθήματος
1. pl.	τα	παγωτά	κουλούρια	μαθήματα
2. pl.	των	παγωτών	κουλουριών	μαθημάτων

Povšimněte si posunů přízvuků v souladu s pravidly vyloženými ve 2. lekci:

- přízvuk nesmí být nikdy dále než na 3. slabice (resp. době) od konce, proto: μάθημα, μαθήματος, μαθήματα

- ω je vokál historicky dlouhý, slabika s ním se proto počítá za dvě doby, proto: δάσκαλοι, δασκάλων, μαθήματα, μαθημάτων

Přistupují ovšem ještě další pravidla:

V genitivu plurálu feminin je přízvuk často na poslední slabice: γυναικών (ale nikoli vždy, srov. ισότητα, ισοτήτων)

U neuter zakončených na -ι je přízvuk v genitivu singuláru i plurálu vždy na poslední slabice: κουλούρι, κουλουριού, κουλούρια, κουλουριών

Přehled koncovek substantiv:

1. sg.	-ος -ας -ης	-α -η	-ο -ι -μα
2. sg.	-ου -α -η	-ας -ης	-ου -ιού -ματος
4. sg.	-ο -α -η	-α -η	-ο -ι -μα
1. pl.	-οι -ες	-ες	-α -ια -ματα
2. pl.	-ων	-ων	-ων -ιών -μάτων
4. pl.	-ους -ες	-ες	-α -ια -ματα

Stejně se skloňují též adjektiva, u těch však zpravidla nedochází k posunům přízvuku.

Nevlastní předložky

Kromě předložek vlastních (σε, με, για, από, srov. lekce 2), které nemohou vystupovat ve funkci žádného jiného slovního druhu a vždy se pojí s akuzativem, má řečtina také řadu tzv. předložek nevlastních, tedy primárně příslovcí, která mohou vystupovat též jako předložka. V takovém případě se pojí buď s genitivem, nebo – a to častěji – se používají ve spojení s některou předložkou vlastní:

δίπλα σε	vedle
κοντά σε	(blízko) u
μακριά από	daleko od
ανάμεσα σε	mezi
απέναντι σε	naproti
μπροστά από	před
πίσω από	za
έξω από	vně
μέσα σε	uvnitř, v
κάτω από	pod
πάνω σε / από	na / nad

Deponentní slovesa 2A třídy

Slovesa θυμάμαι – vzpomínám si, λυπάμαι – lituji, φοβάμαι – bojím se, κοιμάμαι – spím a některá další patří k tzv. deponentním slovesům, jež mají aktivní (resp. neutrální význam), ale pasivní tvary (srov. 9. lekce), skloňují se podle konjugace 2A (srov. 4. lekce):

1.	-άμαι	-όμαστε
2.	-άσαι	-όσαστε/-άστε
3.	-άται	-ούνται

θυμάμαι	θυμόμαστε
θυμάσαι	θυμόσαστε
θυμάται	θυμούνται

Věk

Věk (lidí, zvířat, případně i neživých věcí) se vyjadřuje pomocí genitivu:

Πόσων χρονών / χρόνων³ είναι;

Kolik let mu (jí) je?

Είναι ενός (χρόνου).

Je mu (jí) jeden (rok).

Είναι τριών, τεσσάρων (χρονών).

Jsou mu (jí) tři, čtyři (roky).

Είναι σαράντα πέντε (χρονών)

Je mu (jí) čtyřicet pět let.

³ Gramaticky správnější tvar χρόνων je téměř zatlačen původně nesprávným tvarem s přízvukem na poslední slabice, vzniklým analogií podle jiných genitivů plurálu s přízvukem na poslední slabice (zejména archaičtějšího ετών o stejném významu).

U skloňovaných číslovek 1, 3, 4, 21, 23, 24 atd. je při vynechání substantiva χρόνων možno použít i nominativ číslovky:
Είμαι είκοσι τριών (χρονών). / Είμαι είκοσι τρία.

Určování data

Na otázku „kdy, kolikátého?“ odpovídáme pomocí předložky σε, základní číslovky (tam, kde se rozlišuje rod, ve tvaru feminina) a genitivu příslušného měsíce, rok určujeme opět základní číslovkou (v neutru):

Πότε έχουμε ραντεβού; Στις τρεις Μαρτίου δύο χιλιάδες δεκατέσσερα. (1/3/2014)

Pouze pro 1. den v měsíci používáme číslovku řadovou a neklademe před ni přeložku σε:
Πότε έχουμε ραντεβού; Την πρώτη Μαρτίου δύο χιλιάδες δεκατέσσερα.

Odpovídáme-li na otázku po dnešním datu, je časové určení také bez předložky:
Πόσες του μήνα έχουμε σήμερα; Έχουμε τρεις / πρώτη του μήνα.

Stupňování adjektiv – úvod

Adjektiva v řečtině stupňujeme buď synteticky, tedy pomocí koncovky (nejběžnější je -τερος; tento typ stupňování bude probrán později), nebo analyticky, pomocí částice πιο:

ακριβός	πιο ακριβός	ο πιο ακριβός	drahý, dražší, nejdražší
ακριβή	πιο ακριβή	η πιο ακριβή	drahá, dražší, nejdražší
ακριβό	πιο ακριβό	το πιο ακριβό	drahé, dražší, nejdražší

Srovnáváme pomocí předložky από:

Το σπίτι μου είναι πιο ακριβό από το σπίτι σου.

Můj dům je dražší než tvůj dům.

Το σπίτι του είναι το πιο ακριβό από όλα τα σπίτια στην οδό.

Jeho dům je nejdražší ze všech domů na ulici.

Pro vyjádření vysoké míry vlastnosti bez konkrétního srovnání používáme většinou příslovce πολύ (moc), kladené před adjektivum:

Το σπίτι μας είναι πολύ ακριβό.

12. LEKCE

Aorist

Minulý čas aorist se v řečtině (až na drobné výjimky) klade tam, kam v češtině minulý čas dokonavý. Nedokonavý minulý čas (imperfektum) bude probrán později.

Koncovky aoristu:

1.	-α	-αμε
2.	-ες	-ατε
3.	-ε	-αν(ε)

Přízvuk je v aoristu v souladu s přízvukovými pravidly pro slovesa vždy co nejdále od konce.

Ve staré řečtině aorist kromě koncovek charakterizovala též předpona, tzv. augment, ε-.

V novořečtině zůstal augment jen tam, kde na něm je přízvuk, jinými slovy pouze u tvarů, které by bez augmentu byly dvojslabičné.

Dále se v aoristu mění kmen slovesa způsoby, jež budou vyloženy níže.

Aorist sloves 1. konjugace

Změny kmenové souhlásky:

-νω, -ζω	-σα
-ζω, γω, χω, χνω	-ξα
-εύω, -ψω, -φω, -βω	-ψα

Příklady časování bez augmentu a s augmentem:

1.	αγόρασα	έφτασα	αγοράσαμε	φτάσαμε
2.	αγόρασες	έφτασες	αγοράσατε	φτάσατε
3.	αγόρασε	έφτασε	αγόρασαν / αγοράσανε	έφτασαν / φτάσανε

Aorist sloves 2. konjugace

Většina sloves 2. konjugace, obou tříd, tvoří aorist koncovek -ησα: μιλάω – μίλησα, ξυπνάω – ξύπνησα, αργώ – άργησα... Všimněte si: ζω – έζησα

Menší skupina slov má koncovek -ασα: γελάω – γέλασα, διψάω – δίψασα, πεινάω – πείνασα, χαλάω – χάλασα.

Povšimněte si ještě odpadnutí kmenového -ν- u dvou sloves této skupiny: περνάω - πέρασα, ξεχνάω - ξέχασα.

Několik sloves má koncovek -εσα: μπορώ – μπόρεσα, φοράω – φόρεσα, πονάω – πόνεσα

Aorist některých nepravidelných sloves

Některá slovesa (bez ohledu na to, k jaké patří konjugaci), tvoří aorist nepravidelně – v jejich kmenech dochází ještě k dalším změnám než těm výše vyloženým, někdy má zvláštní tvar též augment. Zde jsou některá z těch nejpoužívanějších:

τρῶω	έφαγα
κάνω	έκανα
ξέρω	ήξερα
πίνω	ήπια
βλέπω	είδα
πάω	πήγα

Minulý čas sloves είμαι a έχω

Sloveso být už ze své sémantické povahy netvoří aorist, jako univerzální minulý čas se používá imperfektum, u těchto sloves nepravidelné:

1.	ήμουν(α)	ήμασταν / ήμαστε
2.	ήσουν(α)	ήσασταν / ήσαστε
3.	ήταν(ε)	ήταν(ε)

1.	είχα	είχαμε
2.	είχες	είχατε
3.	είχε	είχαν(ε)

13. LEKCE

Aorist pasiva (deponentní slovesa)

Pasivní (deponentní) tvary mívají nejčastěji příponu -θηκα (-φτηκα, -εύτεκα, -στηκα atd.), samotné časování je pak stejné jako u aktivních tvarů, tedy koncovky

1.	-θηκα	-θήκαμε
2.	-θηκες	-θήκατε
3.	-θηκε	-θηκαν/-θήκανε

Příklady aoristů již známých deponentních a pasivních sloves:

σηκώνομαι	σηκώθηκα
χρειάζομαι	χρειάστηκα
λυπάμαι	λυπήθηκα
φοβάμαι	φοβήθηκα
παντρεύομαι	παντρεύτηκα
γεννιέμαι	γεννήθηκα

Pozor! Sloveso έρχομαι tvoří aorist nepravidelně: ήρθα.

Další slovesa s nepravidelným aoristem

λέω	είπα	βγάζω	έβγαλα
καταλαβαίνω	κατάλαβα	πέφτω	έπεσα
βρίσκω	βρήκα	παίρνω	πήρα
μένω	έμεινα	μπαίνω	μπήκα
φέρνω	έφερα	βγαίνω	βγήκα
μαθαίνω	έμαθα	ανεβαίνω	ανέβηκα
φεύγω	έφυγα	κατεβαίνω	κατέβηκα
δίνω	έδωσα	περιμένω	περίμενα
στέλνω	έστειλα	πεθαίνω	πέθανα
βάζω	έβαλα	πλένω	έπλυνα

14. LEKCE

Futurum

Futurum se v řečtině tvoří analyticky: pomocí částice θα kladené před sloveso.

Nedokonavé futurum: θα + indikativ přítomnosti

Dokonavé futurum: θα + kmen aoristu + koncovka indikativu přítomnosti

Kmen aoristu dostaneme odtržením koncovky a případného augmentu od tvaru indikativu aoristu:

κλείνω	έκλεισα	κλεισ-
αλλάζω	άλλαξα	αλλαξ-
δουλεύω	δούλεψα	δουλειψ-
λέω	είπα	π-

U některých nepravidelných sloves se liší indikativ aoristu od aoristního kmene i jinak:

πάω	πήγα	παγ-
παίρνω	πήρα	παρ-
μπαίνω	μπήκα	μπ-

Příklady futura:

pravidelná slovesa αγοράζω – θα αγοράσω, γράφω – θα γράψω, μιλάω – θα μιλήσω, γελάω – θα γελάσω

nepravidelná slovesa: βλέπω – θα δω, μαθαίνω – θα μάθω, δίνω – θα δώσω, πίνω – θα πιω

Záporku δεν klademe před částici θα: δε(ν) θα φύγω.

Osobní zájmena klademe mezi částici θα a slovesný tvar, pokud je jich více, tak v pořadí 1. zájmeno v genitivu, 2. zájmeno v akuzativu (přímý předmět).

Příklady:

Θα δώσω το βιβλίο στο Γιάννη.	Dám knihu Jannisovi.
Θα του δώσω το βιβλίο.	Dám mu tu knihu.
Θα του το δώσω.	Dám mu ji.
Δε θα του το δώσω.	Nedám mu ji.

16. LEKCE

Konjunktiv

Konjunktiv je slovesný způsob, který nevyjadřuje čas, ale vid slovesa. Může se vztahovat k minulosti, přítomnosti i budoucnosti. Vyjadřuje přání, příkaz, očekávání, nejistotu, zákaz či podmínku, používá se často tam, kde se v češtině klade infinitiv.

Tvoří se podobně jako futurum (viz lekce 14.): pomocí částice, v tomto případě να a tvaru indikativu prézentu pro nedokonavý konjunktiv a aoristního kmene s koncovkou indikativu prézentu pro dokonavý tvar.

Příklady tvoření a použití:

Πρέπει να φύγω.

Musím odejít.

Ήθελε να φύγει.

Chtěl odejít.

Θα πάμε να φάμε.

Půjdeme se najíst.

Προτιμήσαμε να πάμε σινεμά.
(kinu.)

Raději jsme šli do kina. / Dali jsme přednost

Μου αρέσει να πηγαίνω σινεμά.

Záporka je u konjunktivu μη(v) a klade se mezi částici να a slovesný tvar.

Προτιμάει να μην πίνει αλκοόλ.

Raději nepije alkohol.

Ale srov.:

Δε θέλω να φύγεις.

Nechci, abys odešel.

Δεν μπορούμε να σας περιμένουμε.

Nemůžeme na vás čekat.

Δεν μπορούμε να μη σας περιμένουμε.

Nemůžeme na vás nepočkat.

Osobní zájmena podobně jako u futura klademe mezi částici να a slovesný tvar, pokud je jich více, tak v pořadí 1. zájmeno v genitivu, 2. zájmeno v akuzativu.

Příklady:

Θέλω να δώσεις στο Γιάννη το βιβλίο.

Chci, abys dal Jannisovi tu knihu.

Θέλω να του δώσεις το βιβλίο.

Chci, abys mu dal tu knihu.

Θέλω να του το δώσεις.

Chci, abys mu ji dal.

Θέλω να μην του το δώσεις.

Chci, abys mu ji nedával.⁴

Δε θέλω να του το δώσεις.

Nechci, abys mu ji dal.

⁴ Nenechte se zmást nedokonavým tvarem v české verzi věty, jde o nepravidelnost češtiny ve tvoření zákazů, nikoli o významový rozdíl nebo nepravidelnost řečtiny. Srov. české záporné imperativy: „dej mu to“ vs. „nedávej mu to“, srov. též lekci 17.

17. LEKCE

Dokonavý imperativ

Tvary dokonavého imperativu v řečtině existují pro 2. osobu sg. a pl. Tvoří se z aoristního kmene pomocí koncovek -ε a -τε. Povšimněte si posunu přízvuku v plurálu:

αφήνω	άφησε	αφήστε
αλλάζω	άλλαξε	αλλάξτε
δουλεύω	δούλεψε	δουλέψτε
ακούω	άκουσε	ακούστε
φέρνω	φέρε	φέρετε
εξηγώ	εξήγησε	εξηγήστε
καλώ	κάλεσε	καλέστε

V singulárním imperativu sloves 2A třídy je obvyklejší použít pouze tvar prostého kmene:

ρωτάω	ρώτα (ρώτησε)	ρωτήστε
περνάω	πέρνα (πέρασε)	περάστε

U několika sloves má imperativ v plurálu koncovku -ετε, případně jsou připuštěny obě možnosti:

γίνομαι	γίνε	γίνετε
καταλαβαίνω	κατάλαβε	καταλάβετε
φεύγω	φύγε	φύγετε
κάνω	κάνε	κάνετε / κάντε
περιμένω	περίμενε	περιμένετε / περιμέντε
πλένω	πλύνε	πλύντε / πλύνετε
πηγαίνω	πήγαινε	πηγαίνετε

Nepřavidelný imperativ mají následující slovesa:

βλέπω	δες	δείτε / δέστε
βρίσκω	βρες	βρείτε / βρέστε
λέω	πες	πείτε / πέστε
πίνω	πιες	πιείτε
βγαίνω	βγες	βτείτε
μπαίνω	μπες	μπείτε
ανεβαίνω	ανέβα	ανεβείτε
κατεβαίνω	κατέβα	κατεβείτε
έρχομαι	έλα	ελάτε
κάθομαι	κάθισε / κάτσε	καθίστε

Záporný imperativ neexistuje, používá se místo něj záporný konjunktiv, částice *να* bývá v tomto případě často vypuštěna:

διάβασε / (*να*) μη διαβάσεις
διαβάστε / (*να*) μη διαβάσετε

Stejně tak neexistuje zvláštní imperativní tvar pro 1. osobu plurálu, i zde se ve funkci imperativu používá konjunktiv: (*Να*) πάμε. Pojďme.

Osobní zájmena se kladou jako příklonky za imperativní tvar. Je-li v tomto případě imperativní tvar s přízvukem na 3. slabice od konce, přibírá ještě druhý přízvuk na poslední slabiku: *κοίταξέ με, άνοιξέ το, διάβασέ την.*

Pokud je naopak tvar dvojslabičný, často ve výslovnosti odpadá koncové *-ε*: *κλείσ' τον, γράψ' το, στείλ' τα.*

18. LEKCE

Skloňování adjektiva πολύς (nom. a ak. sg. a pl.)

1. sg.	πολύς	πολλή	πολύ
2. sg.	(πολλού)	πολλής	(πολλού)
4. sg.	πολύ	πολλή	πολύ
1. pl.	πολλοί	πολλές	πολλά
2.pl.	πολλών	πολλών	πολλών
4. pl.	πολλούς	πολλές	πολλά

Tvary genitivu maskulina a neutra se užívají zřídka a jen v oficiálních archaizujících textech či ustálených frázích.

Adverbium πολύ = moc, hodně

Stupňování adjektiv

Adjektiva lze stupňovat buď analyticky pomocí částice πιο, viz lekce 11. nebo synteticky pomocí koncovky -ότερος:

Pozitiv	Komparativ	Superlativ
ακριβός	ακριβότερος	ο ακριβότερος
εύκολος	ευκολότερος	ο ευκολότερος

Nepravidelné stupňování

Pozitiv	Komparativ
καλός	καλύτερος
άσχημος	χειρότερος
πολύς	περισσότερος

Srovnáváme pomocí předložky από, jak bylo řečeno v lekci 11.

Tvoření a stupňování adverbíí

Pozitiv adverbia = nom. pl. n. pozitivu adjektiva: εύκολος – εύκολα

Komparativ adverbia = nom. pl. n. komparativu adjektiva:

ευκολότερος / πιο εύκολος – ευκολότερα / πιο εύκολα

Superlativ adverbia je shodný s jeho komparativem, význam rozeznáváme podle kontextu.

Velmi vysokou míru vlastnosti vyjadřuje příslovce πολύ + pozitiv adverbia: πολύ εύκολα.

Srovnáváme stejně jako u adjektiv pomocí předložky από.

19. LEKCE

Feminina s plurálem -εις

1. sg.	η δύναμη	1. pl.	οι δυνάμεις
2. sg.	της δύναμης	2. pl.	των δυνάμεων
4. sg.	τη δύναμη	4. pl.	τις δυνάμεις

Povšimněte si posunu přízvuku v plurálu (týká se jen tříslabičných substantiv).

Další substantiva skloňovaná podle tohoto vzoru: η τάξη, η απόδειξη, η σκέψη, η πόλη, η λέξη, η όρεξη....